

[1]

Був ясний день, веселий, провесняний,
До нас у хату крізь вікно одкрите
Вривався гомін голосних потоків,
Що бігли вниз по вулиці нагірній,

Вітрець влітав і, мов пуста дитина,
Скидав додолу від стола папери,
За ним влітала ціла згряя гуків,
Все та давно знайома пісня міста,

Але і в ній нові лунали ноти,
Весняні... Та вони лунали не для нас,
Бо не було весни у нашім серці.
Ота весна, що за вікном сміялась,

Нам принесла новини невеселі,
Тюремні вісті: той сидить в неволі,
Недавно взятий, той в тюрмі збожеволів,
А той недавно вийшов, але хворий

Душею й тілом, він же був забраний
Якраз в розцвіті мрій, надій і праці.
Над нами теж, мов туча громовая,
Нависли влади темної погрози.

Така була для нас в той рік весна.
Удвох сиділи ми і розмовляли,
Я сумно слухала товаришки розповідь
І безуважно торочки сплітала

На обрусі (товаришці той обрус
В тюрмі покійна мати вишивала);

Розповідь та була уривчаста і тиха,
Бо голос був приглушений від туги,

І хутко він урвався, мов струна;
У хаті стало тихо, тільки чутно
Як гралася товаришки дитина
І ляскала маленьким батіжком,

На стільчику рушаючи в дорогу.
Я, дивлячись на неї, проказала:
«Ба, що робити? Не журіться, друже!
Хоч, може, ми і не побачим волі,

Але дитинка ся побачить, певне!...
Що скажеш ти на се, малий філософ?»
Дитинка ясно глянула на мене
Розумними, цікавими очима,

А мати шпарко мовила до мене:
«Мовчіть, нехай воно сього не чує!
Ви знаєте, дитиною я часто
Від матері покійної се чула:
Як виростеш, то будеш вільна, доню.

Вона казала се так весело і твердо,
Що я повірила в свою щасливу долю.
І вірила, аж поки не зросла...
Тепер моїй дитині се говорять...

Іди, іди, моє маленьке, грайся!»
Дитина знов до забавок вернулась,
Товаришка взяла шиття, я книжку,
Розмова наша більше не велася...

1895

Примітки

Джерело : Леся Українка. Зібрання творів у 12 тт. — К. : Наукова думка, 1975 р., т. 1, с. 123 — 124.

«Невільничі пісні» вперше як цикл з 14 поезій надруковано у збірці « [Думи і мрії](#) », стор. 57 — 82, зі спільною датою для всього циклу — 1895 — 1896.

Цикл формувався поступово. Спочатку до нього входило сім поезій, опублікованих у журн. «Народ», 1895, № 15 — 16, стор. 254 — 256, під заголовком «Невільничі пісні»: «Божа іскра», «Мати — невільниця», «І все — таки до тебе думка лине...», «Slavus — sclavus», «Ворогам», «Північні думи», «До товаришів».

Укладаючи збірку «Думи і мрії», Леся Українка додала до перелічених поезій ще дев'ять, написаних пізніше і друкованих протягом 1897 р. в журн. «Житє і слово», т. VI, стор. 13 — 16, 354 — 356 («Грішниця», «О, знаю я, багато ще промчить...», «Хвилина розпачу», «На вічну пам'ять листочкові...», «Слово, чому ти не твердая криця...», «Fiat pox!»), та 1898 р. у збірнику «Привіт д — ру Івану Франку в 25 — літній ювілей літературної діяльності складають українсько — руські письменники» («Товаришці на спомин», «Поет під час облоги»), а також поезію «Ангел помсти», вперше надруковану у збірці «Думи і мрії». Водночас з першої частини циклу Леся Українка вилучила дві поезії — «Божа іскра» та «Slavus — sclavus».

Збереглися автографи деяких поезій циклу: «Мати — невільниця» — ІЛІШ, ф. 2, № 11, стор. 91; «І все — таки до тебе думка лине...» — ІЛІШ, ф. 2, № 11, стор. 94; «Північні думи» — ІЛІШ, ф. 2, № 11, стор. 35 — 86; «Товаришам» — ІЛІШ, ф. 2, № 11, стор. 87 — 88; «Поет під час облоги» — ф. 2, № 697; «Товаришці на спомин» — ІЛІШ, ф. 2, № 710;

«О, знаю я, багато ще промчить...» — ІЛШ, ф. 2, № 689; «Ангел помсти» — ІЛШ, ф. 2, № 631.

В автографі поезії «Мати — невольниця» рукою Олени Пчілки поряд із заголовком написано «Галя». Це вказівка на прообраз співбесідниці поетеси — Галі Ковалевської — Деген, дочки революціонерів — народовольців М.П.Воронцової — Ковалевської та М.Ковалевського. М.П.Воронцова — Ковалевська була заслана на довічну сибірську каторгу в м. Кару. 1889 р. разом з товаришами отруїлася на знак протесту проти знуцання з в'язнів («Карійська трагедія»).

У київському виданні збірки «На крилах пісень» 1904 р. більшість віршів циклу зазнала цензурного втручання.

Подається за збіркою «Думи і мрії», стор. 57 — 82.